

Zbornik radova/uredio

Valentin Pozaić

PRED LICEM SMRTI

Filozofsko — teološki institut Družbe
Isusove, Zagreb 1990., 228 str.

Smrt je neizbježna činjenica, biološki fatum čovjeka. I kolikogod se moderni čovjek orijentiran na progres i napredak trudio da je negira u njenom tajanstvenom religioznom smislu i pretvori je u "pornografiju smrti" /G. Gorer/ ona ostaje "fenomen gdje čovjekova nemoć prema tajni života biva najočitija i najdublja" /str. 65/. U današnjem modernom društvu smrt je svedena na razinu marginalnih pojava i gotovo potpuno potisnuta iz normalnih sredina i smještena u klinike, bolnice, staračke domove, dakle u ustanove zatvorene i odijeljene od živog ambijenta ljudi. Uzrok ovakvog izгона smrti zapravo je strah. Ona predstavlja prijetnju i uništenje, a to je u direktnoj opreci s vjerom u napredak, u progres. Pred činjenicom smrti sva dostignuća moderne nauke i tehnike ostaju nemoćna. Ona je ta koja ostaje vječita odrednica ljudskog života. Odnos prema smrti uvelike određuje i odnos prema umirućim. Sve veća težnja da se produlji život i pobijedi bolest rezultiraju prenaplašavanjem tehničke i medicinske pomoći, dok psihološka i ljudska pomoć jako zaostaje. Nerijetko se dešava da bolesnik u sudbonosnim trenucima ostaje napušten, istrgnut iz kruga obitelji, prepušten liječniku i bolničkom osoblju koje ga jedva poznaje i umire u krajnje neljudskim uvjetima, prikopčan na "čuda" moderne tehnike, često potpuno sam. Osim toga ovdje se nameće pitanje koje izaziva različite stavove i mnoge oprečne komentare. Radi se, naime o tome treba li bolesniku koji se nalazi "pred vratima smrti" reći iskreno i otvoreno kakva je njegova stvarna situacija. Mišljenja su nekih suvremenih autora među kojima se nalazi i E. Ansohn "da čovjek ima pravo da sazna svu istinu o sebi i o svome brzom svršetku, jer bismo potcijenili bolesnikovu osobnost uskrativši mu mogućnost da se suoči sa smrću. Postoje studije o tome kako

valja pripremiti bolesnika za te zadnje trenutke. Između ostalih tu je i studija američke psihijatrice E. Kübler-Ross "O smrti i umiranju" u kojoj izlaže tezu da umirući treba proći sličan proces borbe i opraštanja od svega ovozemaljskog kakav prolaze osobe koje ostaju na životu poslije smrti drugog bića. U tom procesu ona razlikuje pet stupnjeva koji idu od potpune negacije pa do prihvaćanja vlastite smrti.

To su ukratko neke osnovne odrednice sadržaja prvoga u nizu radova sakupljenih i obavljenih pod zajedničkim naslovom "Pred licem smrti". Ovaj zbornik radova predstavlja pokušaj da se iz različitih uglova sagleda problem smrti i umiranja. U njemu više autora svaki sa svog stručnog stajališta pokušavaju progovoriti o ovoj temi.

U prvom radu pod naslovom "Čovjek pred licem smrti" autor Ivan Fuček osim već spomenutih teza, pokušava dati pregled pokušaja da se razumom ili filozofski riješi tajna smrti. Na osnovu toga možemo u povijesti razlikovati tri faze: 1/ mitološko-magičnu koju susrećemo u Kini, Egiptu i Mezopotamiji na temelju arheoloških i drugih nalaza. Ta faza predstavlja ljudski duh u prvim etapama svoga razvoja. Odnos individua prema mrtvima sastojao se u "magičnom odnosu" koji je u sebi sadržavao i filozofiju i religiju. Pojedinaac bi nastojao priskrbiti i sačuvati utjecaj i moć na mrtvace pomoću molitava, žrtava i prijateljskih odnosa. 2/ Filozofska ili teoretska faza obuhvaća grčku filozofiju po kojoj je čovjek duhovno biće koje smrt ne može uništiti. U tom smislu posebno značajni Platon i platonovci sa svojim refleksijama o besmrtnosti duše. 3/ Treća faza, današnja, promatra čovjeka kao nešto posljednje u čitavom svemiru. On je osamljen i nezaštićen pred Bogom i sam je u svojoj smrti. Međutim oni koji brane besmrtnost duše ne tumače smrt jednako. Razlog njihova razilaženja nalazi se u nejednakom tumačenju jedinstva duše i tijela. U prvu grupu ulaze svi oni filozofi koji su poistovetili čovjeka s njegovom dušom, i koji tvrde da smrt u samom čovjeku ništa ne mijenja. Ovamo spadaju Platon i svi platonovci, zatim racionalisti 18-og stoljeća,

primjerice J. J. Rousseau, M. Mendelson, E. Lessing,... Prvi je Aristotel utvrdio da je duša s tijelom vezana unutrašnjom supstancijalnom vezom. Njega je slijedio Toma Akvinski. Odvajanje duše od tijela u času smrti ne samo da bitno mijenja tijelo nego i jako modificira besmrtnu dušu. Mada čovjek svoju egzistenciju u duši nastavlja, postoji velika razlika između istog čovjeka prije i poslije smrti. Autor nadalje navodi mišljenja nekih protestantskih teologa prema kojima niti jedan element u čovjeku ne preživljuje smrt. Prema Svetom pismu, kažu protestantski teolozi, čitav je čovjek smrtnan i umire čitav; Sveto pismo ne poznaje besmrtnost duše. Besmrtnost duše je grčka, platonska nauka, pa i katolička, ali ne biblijska. U katoličkoj teologiji smrt je univerzalna činjenica, i ona predstavlja odijeljenje duše od tijela. U katoličkomu učenju isto tako smrt nije samo plod, znak i kazna za grijeh, ona je i susret sa Kristom. To je sudjelovanje u otkupiteljskoj Kristovoj smrti koju čovjek čini svojom. Autor ovdje spominje još i teoriju Ladislava Borosa koji događaj smrti uspoređuje s rađanjem djeteta koje u tom trenutku napušta ono što ga je do tada branilo, pod prijetnjom vlastite propasti, dok mu se istodobno otvara široki novi svijet. U času smrti on s jedne strane "propada", ali s druge strane uranja u korijen svijeta čime postiže kozmički odnos postojanja.

U radu pod nazivom "Psihologija smrti" autor Mihaly Szentmartoni pita se da li je moguće imati iskustvo smrti?; aludirajući pri tom na čitavu poplavu raznoraznih senzacionalističkih naslova u štampi, što je uzelo maha u posljednje vrijeme, pa sve do izdavanja čitavih edicija, čiji je sadržaj objavljivanje sjećanja umirućih, odnosno onih koji su se vratili iz predvorja smrti. Po autorovom mišljenju sva iskustva smrti nastala su prije smrti, "jer inače ne bi bilo povratka" /str. 144/. Prema tome iskustvo smrti nije moguće; o smrti možemo misliti ali je ne možemo iskusiti". Postoje međutim određena iskustva i pojave koje još ne znamo protumačiti dosad poznatim psihološkim i fiziološkim mehanizmima.

Odnos liječnika naspram smrti svakako

je još jedan izuzetno zanimljiv problem. Naime, uz osnivače religija i vjerske predstavnike sa problemima umiranja i smrti najviše su se u povijesti čovječanstva bavili liječnici. Liječnik današnjeg vremena u mnogočemu nadvisuje svoje prethodnike. Naoružan znanjem i tehničkim pomagalima, osjeća se još više osposobljen da nastavi borbu protiv smrti. Studij medicine također je koncipiran tako da budućeg liječnika osposobi da se uvijek i svugdje bori protiv nje, i da pod svaku cijenu sačuva čovjekov život. Moderna medicina bez sumnje je u određenim područjima postigla velike uspjehe, međutim pretjerano inzistiranje na pobjedi nad smrću vodi ka jednosmjernoj medicini, gdje smrt ima negativno značenje jer predstavlja neuspjeh i poraz liječnikovih nastojanja. Liječnikov odnos prema smrti i prema umirućem čovjeku u svakom slučaju će se bitno promijeniti, onda kad se liječnik bude mogao susresti s idejom o vlastitoj smrti.

Valentin Pozaić u svom radu "Umrijeti u ljudskom dostojanstvu" govori o pravu na smrt koje tvori sastavni dio prava na život. Zahtjev za pravom na smrt u javnosti se počeo češće javljati nakon prvog svjetskog rata. Danas ga ističu i brane pobornici eutanazije. Oni se zalažu za blago i bezbolno usmrćivanje teških bolesnika, senilnih staraca i umirućih. U suvremenim raspravama došlo je do stanovitih nejasnoća prilikom korištenja pojma "pravo na smrt". Naime, pod tim se izrazom zastupaju tri različita zahtjeva; prvi je pravo na prirodnu smrt, dok su druga dva pravo na slobodno određenu i po vlastitom uvjerenju izabranu smrt. Pravo na smrt shvaćeno kao pravo na biranu smrt slobodno zadanu ili naručenu, iz motiva samilosti ili dostojanstva, željeni je cilj pobornika eutanazije. To se poimanje prava na smrt temelji na uvjerenju da je određeni život, zbog svog oskudnog stanja, uvjetovanog bolešću, patnjom i senilnošću, nedostojan da živi, te se ima pravo napustiti takav život. Drugo je značenje zahtjeva za pravom na smrt da čovjeku njegova prirodna smrt ne smije biti ukradena, niti samovoljnim ubojstvom, niti nerazumnim i besmislenim produljivanjem toka umiranja.

Treće značenje prava na smrt predstavlja pravo na samoubojstvo, ako se čovjek nađe u okolnostima gdje bi to bio jedino moguće, razumski opravdan i smislen izlaz. Dostojanstvo umiranja pretpostavlja i zahtijeva da se ono odvija, koliko je moguće pri punoj svijesti i da je umirući svjestan onoga što se s njime zbiva.

I na kraju ostaje pitanje što poslije smrti? Za autore ove knjige odgovor na ovo pitanje nije moguće dati izvan vjere. To je ujedno i jedna od bitnih manjkavosti ove knjige. Bez obzira na pokušaje da se problem smrti sagleda iz više različitih uglova, svaki od tih pokušaja nemino

Valentin Pozaić

»ŽIVOT PRIJE RODENJA«

Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 1990. god, str. 171+100.

Knjiga Valentina Pozaića, »ŽIVOT PRIJE RODENJA«, knjiga je koja se bavi problemom etičke moralne odgovornosti. U vezi s napretkom i povećanjem čovjekove moći, prvenstveno u okvirima bioloških i medicinskih dostignuća, pitanjima bioetike ne bave se samo poneki znanstvenici i posebno zainteresirani pojedinci. Problemi bioetike danas zadiru u društveno, pravno i političko područje, kako nacionalno tako i internacionalno.

Istraživačko-stvaralačka strast ne razumije i ne prihvaća lako mjerila etičko-moralnog vrednovanja koja dolaze izvan laboratorijskih prostora. Ljudi su zaboravili na njih ili su ih jednostavno odbacili. Od stava »čovjek smije sve što može« danas postavljamo pitanja: »Smije li čovjek sve što može«, odnosno »sve što je tehnički moguće, da li je i etički, moralno moguće?«

Autor se bavi razrješavanjem, odnosno bolje reći, razmatranjem bioetike, života u

nastajanju, rađanja ili proizvodnje, a u dodatku se nalaze tekstovi Svete kongregacije za nauk vjere (Izjava o namjernom pobačaju), *Donum vitae* – Dar života (Naputak o poštivanju ljudskog života u nastanku i dostojanstvu rađanja).

U prvom dijelu knjige s nazivom »Bioetika« autor definira i razrađuje taj termin. Prvo se može ustvrditi da je bioetika samo vrsta primijenjene opće etike. To je primjena općih etičko-moralnih načela u brizi za život i zdravlje, u medicinskim i biologijskim istraživanjima. A sam pojam bioetike može se definirati kao sustavno proučavanje ljudskog postupanja na području znanosti o životu i brizi za zdravlje, ako je to postupanje ispitivano u svjetlu moralnih vrednota i načela (bioetika; bios grč. – život, ethos grč. – ćudoređe).

Bitno je u ulozi bioetike da moralni sud bude ispravan, utemeljen na istinskim dokazima i donesen ispravnim načinom dokazivanja. Što se tiče metode vrednovanja datosti pozitivnih znanosti i normiranja čovjekova djelovanja, može se reći da je bioetika znanost »u cjelini humana i interdisciplinarna«. Kroz etičke sustave provlače se u osnovi dva temeljna pogleda. Prvi polazi od postojećih moralnih normi i obaveza koje samo treba primijeniti – deontologijski sustavi. Drugi tek prema cilju i ishodu pojedinih čina, tj. po posljedicama, zaključuje o ćudorednoj kakvoći moralnog čina – teološki sustav (kako očuvati ono što je u čovjeku stalno i nepromjenjivo, ono prema čemu čovjek jest i ostaje uvijek čovjek, a ne zaniijekati niti oštetiti povijesno dinamičko obilježje njegova bića, kao pojedinca i kao člana zajednice).

U drugom i trećem dijelu knjige pod nazivom »Život u nastajanju« i »Rađanje ili proizvodnja«, autor se bavi problemima utvrđivanja nastanka novog života, fizičkim načinima koji dovode do njega, pravu na pobačaj, odnosno, moralnim i etičkim principima za njegovo zabranjivanje. Predmet istraživanja i zanimanja pitanje je kada uistinu počinje život čovjeka pojedinca, pojedinačne osobe, unutar već postojeće ljudske vrste – homo sapiensa.